

Azerowie w Iranie – mniejszość o dużym znaczeniu

Piotr Puzio

27.10.2021

Artykuł w skrócie:

- Azerska mniejszość w Islamskiej Republice Iranu stanowi obecnie około 16% populacji kraju;
- marginalizująca mniejszości etniczne i religijne polityka Teheranu od dekad wywołuje niezadowolenie przedstawicieli tych grup, w tym irańskich Azerów;
- sytuacja geopolityczna oraz wzajemne stosunki w regionie wpływają na nastroje irańskich Azerów w Iranie, co Baku i Ankara mogą wykorzystywać przeciwko rządowi ajatollahów.

Wstęp

Istotnym utrudnieniem w badaniach zagadnień demograficznych oraz samej problematyki mniejszości azerskiej w Iranie jest fakt posługiwania się przez władze w spisach powszechnych kategorią wyznaniową, a nie narodowościową¹. Najliczniejszą grupą etniczną w Iranie są Persowie, jednak stanowią oni mniej więcej połowę z 85 milionów obywateli Iranu². **Grupa irańskich Azerów, nazywanych często także irańskimi Turkami, liczy obecnie co najmniej 14 milionów osób. Przekłada się to na około 16-procentowy udział w populacji Islamskiej Republiki Iranu³.** Inne mniejszości to: Kurdowie, Lurowie, Gilianie i Mazandaranie, Beludżowie, Turkmeni i Arabowie⁴. Kraj ten stanowi zatem swoistą kulturową mozaikę.

Samą Republikę Azerbejdżanu zamieszkuje nieco ponad 10 milionów osób⁵, warto zatem zaznaczyć, iż to właśnie **Iran jest krajem o największej populacji Azerów na świecie.** Regionem, w którym szczególnie mocno zaznaczają się azerskie wpływy, jest północno-zachodnia część kraju, tzw. Azerbejdżan Irański. Składają się nań trzy najbardziej na północ wysunięte prowincje (per. *ostan*): Azerbejdżan Wschodni, Azerbejdżan Zachodni oraz Ardabil. Obszar ten nazywany był w historiografii sowieckiej „Południowym Azerbejdżanem”.

---

¹ Ceasefire Centre for Civilian Rights, Centre for Supporters of Human Rights and Minority Rights Group International, *Rights Denied: Violations against ethnic and religious minorities in Iran*, Londyn 2018, s. 9, <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2018/03/Rights-Denied-Violations-against-ethnic-and-religious-minorities-in-Iran.pdf>, (dostęp: 20.09.2021).

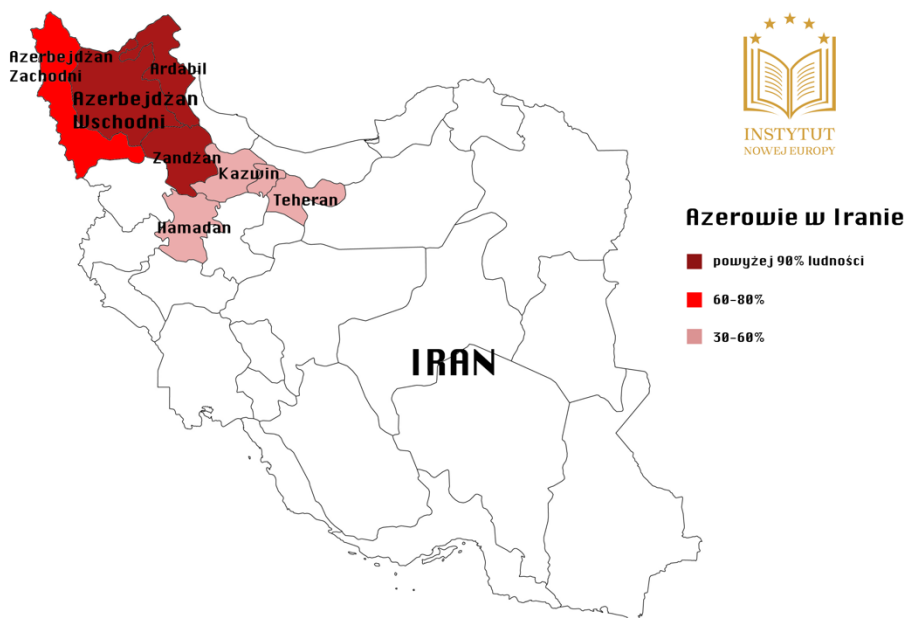
² World Population Review, *Iran Population*, <https://www.worldometers.info/world-population/iran-population/> (dostęp: 20.09.2021).

³ Minority Rights Group International, *Azeris in Iran*, <https://minorityrights.org/minorities/azeris-2/> (dostęp: 20.09.2021).

⁴ Minority Rights Group International, *Iran*, <https://minorityrights.org/country/iran/> (dostęp: 20.09.2021).

⁵ World Population Review, *Azerbaijan Population*, <https://worldpopulationreview.com/countries/azerbaijan-population/>, (dostęp: 20.09.2021).

Po rozpadzie Związku Radzieckiego pojęcie to zostało przyjęte przez nowe władze w Baku. Azerowie stanowią tam zdecydowaną większość. Ponadto znaczną populacją azerską odznaczają się prowincje znajdujące się pomiędzy Azerbejdżanem Irańskim a Teheranem: Zandżan, Kazwin i Hamadan, a także większe ośrodki miejskie, przede wszystkim stolica. **Porównując azerskich Turków w Iranie do innych mniejszości etnicznych, należy podkreślić wysoki poziom asymilacji oraz ich liczne skupiska także w centralnych prowincjach kraju⁶.**

Ożywieniu tureckiej polityki zagranicznej opierającej się na doktrynie panturkizmu – w której kluczową rolę odgrywa Azerbejdżan – towarzyszy wzrost świadomości etnicznej Azerów zamieszkujących Iran. Społeczność azerska – zarówno w Azerbejdżanie, jak i Iranie – wykorzystywana jest przez Ankarę przede wszystkim jako element rywalizacji o wpływy na Kaukazie Południowym i Bliskim Wschodzie, jak również o przewodnictwo w świecie islamu pomiędzy Republiką Turecką a Islamską Republiką Iranu. Nasilenie tej rywalizacji nastąpiło wraz z wybuchem wojny domowej w Syrii w 2011 r. Relacje Turcji z Iranem mają charakter

⁶ B. Shaffer, *Iran Is More Than Persia. Ethnic Politics in the Islamic Republic*, The Foundation for Defense of Democracies, Waszyngton 2021, s. 12, <https://www.fdd.org/analysis/2021/04/28/iran-is-more-than-persia/#easy-footnote-bottom-4-116588> (dostęp: 20.09.2021).

podobny do tych z Rosją – z jednej strony państwa prowadzą współpracę, z drugiej rywalizują o wpływy. W tej sytuacji obecność w Iranie znaczącej azerskiej mniejszości otwiera przed Ankarą oraz Baku możliwość oddziaływania na wewnętrzne sprawy państwa ajatollahów.

Zarys historyczny

Jak wszystkie ziemie przygraniczne rejon północno-zachodniego Iranu ma skomplikowaną historię. Co prawda, panująca w Iranie w latach 1501-1736 tureckojęzyczna dynastia Safawidów przybyła z terenów dzisiejszego Azerbejdżanu, jednak to wieloletnie wojny z Imperium Osmańskim świadczą o niezależności ich państwa i dążeniu do tworzenia nowej Persji z szyicką wersją islamu jako siłą jednoczącą⁷.

Pierwszym samodzielnym podmiotem na arenie międzynarodowej z członem „Azerbejdżan” w nazwie była, ustanowiona dopiero w 1918 r., Demokratyczna Republika Azerbejdżanu⁸, włączona dwa lata później do Związku Radzieckiego. Po brytyjsko-sowieckiej interwencji podczas II wojny światowej na krótko (w latach 1945-1946) powstała marionetkowa Autonomiczna Republika Azerbejdżanu. Ta nieudana próba rozszerzenia strefy wpływów Moskwy na Iran skończyła się wycofaniem wojsk radzieckich z jego terytorium⁹. W następstwie tych wydarzeń Irańczycy zlikwidowali autonomię północno-zachodnich obszarów kraju, w tym także kurdyjską Republikę Mahabadzką¹⁰.

Obecna granica azersko-irańska ukształtowana została jeszcze w XIX w., po ostatniej wojnie rosyjsko-perskiej, trwającej w latach 1826-1828. Zgodnie z traktatem z Turkmenczaju z 1828 r. Rosja zajęła tereny na północ od rzeki Araks, w tym terytorium obecnego Azerbejdżanu¹¹. Podział ten utrzymuje się do dziś. Wielu Irańczyków uważa utratę północnych rejonów za dziejową tragedię. Z kolei dla Azerów rozdzielenie terytorium narodu

---

⁷ Historia Powszechna Portal Historyczny, *Dynastia Safawidów*, <https://h-ria.pl/dynastia-safawidow/> (dostęp: 20.09.2021).

⁸ E. Mamedow, *Perspectives / In Azerbaijan, Turkish leader has eyes on Iran*, Eurasianet, <https://eurasianet.org/perspectives-in-azerbaijan-turkish-leader-has-eyes-on-iran> (dostęp: 20.09.2021).

⁹ A. Walijew, *Azerbaijan-Iran Relations: Quo Vadis, Baku?*, PONARS Eurasia, 2012, s. 2, https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/pepm_244_Valiyev_Sept2012.pdf (dostęp: 20.09.2021).

¹⁰ Encyclopedia Britannica, *Mahabad*, <https://www.britannica.com/place/Mahabad> (dostęp: 20.09.2021).

¹¹ Encyklopedia PWN, *Azerbejdżan. Historia*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Azerbejdżan-Historia;4573717.html> (dostęp: 20.09.2021).

kształtującego dopiero własną tożsamość, a także dominacja dwóch wielkich, odrębnych kultur, były doświadczeniem równie traumatycznym.

Mniejszość azerska współcześnie

Przez wieki współtworzenia irańskiej państwowości kładziono nacisk na budowę wspólnoty religijnej, unikano uwidaczniania różnic etnicznych. Takie podejście charakteryzuje również dzisiaj irańskie społeczeństwo. Przynależność do szyickiego nurtu islamu jest kryterium otwierającym drogę na stanowiska państwowe, czego przykładem może być chociażby kariera Najwyższego Przywódcy Iranu, a w latach 1981-1989 prezydenta tego kraju. Ali Chamenei, pozostający od 32 lat głową państwa, jest bowiem azerskiego pochodzenia¹², jego ojciec był imamem w azerskim meczecie w Meszhedzie. Wielu irańskich Azerów zajmuje wysoką pozycję w irańskim społeczeństwie.

W okresie ostatnich kilkunastu lat dochodziło do mniejszych bądź większych wystąpień i protestów mieszkających w Iranie Azerów. Katalizatorem jednego z najgłośniejszych tego typu wydarzeń było opublikowanie w 2006 r. w państwowej gazecie „Iran” karykatury karalucha mówiącego w języku azerskim. Spotkało się to od razu ze zdecydowaną reakcją władz. Tymczasowo zamknięto gazetę, a także aresztowano jej redaktora naczelnego i rysownika, który sam jest zresztą etnicznym Azerem. Nie zatrzymało to jednak fali wściekłości, której skutki szczególnie widoczne były w mieście Tebriz – stolicy prowincji Azerbejdżan Wschodni. Protesty stłumiono, a według rządowej narracji wina za zaistniałą sytuację spadała głównie na państwa Zachodu, mające podejmować działania w celu destabilizacji społeczno-politycznej oraz wywołanie niepokojów wewnętrznych w Iranie¹³.

Kwestia językowa

Od blisko stu lat, a zatem od początku panowania dynastii Pahlawich (1925 r.) i scementowania władzy centralnej, nie prowadzono w Iranie edukacji w językach innych niż perski. Po rewolucji islamskiej w 1979 r. ideę perskiego nacjonalizmu zastąpiono przewodnią rolą religii.

---

¹² R. Czulda, *Iran 1925-2014. Od Pahlawich do Rouhaniego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 244.

¹³ J. Peuch, *Iran: Cartoon Protests Point To Growing Frustration Among Azeris*, Radio Free Europe/Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/1068797.html> (dostęp: 20.09.2021).

Nie zmieniło to podejścia władz do mniejszości etnicznych. Oficjalnie nauka szkolna języków ojczystych nie jest zabroniona. Artykuł 15. konstytucji Islamskiej Republiki Iranu stanowi, iż: „Oficjalnym i powszechnym językiem oraz pismem mieszkańców Iranu jest perski. Dokumenty urzędowe, korespondencja i teksty, a także podręczniki muszą być pisane w tym języku. Jednak dozwolone jest używanie języków regionalnych i plemiennych w prasie oraz środkach masowego przekazu, a także nauczanie ich literatury w szkołach obok języka perskiego”¹⁴.

Znajomość języka perskiego wśród Azerów w czterech w większości azerskich prowincjach Iranu według grup wiekowych

Age	Very Low	Low	To Some Extent	High	Very High	NA	N
15-25	1%	4%	22%	41%	23%	8%	21%
26-35	1%	5%	33%	43%	14%	4%	26%
36-45	7%	10%	37%	29%	13%	4%	23%
46-55	15%	13%	37%	25%	7%	3%	14%
56-65	26%	24%	22%	16%	8%	4%	10%
66-75	46%	24%	23%	4%	2%	1%	7%
Total	10%	10%	30%	32%	13%	5%	100%

Źródło: *The Foundation for Defense of Democracies*, <https://www.fdd.org/analysis/2021/04/28/iran-is-more-than-persia/>, dostęp: 20.09.2021.

Ze względu na brak publicznej edukacji w zakresie ojczystego języka, Azerowie posługują się nim jedynie w domu i wśród lokalnych społeczności. Zważywszy na potrzebę komunikacji w wieloetnicznym środowisku oraz wyższy poziom edukacji, Azerowie zamieszkujący stolicę Iranu cechują się lepszą znajomością języka perskiego, którego też częściej używają w życiu prywatnym. Dostępne dane dotyczące poziomu znajomości perskiego wśród poszczególnych grup wiekowych pokazują, że najlepiej pod tym względem wypadają właśnie ludzie młodzi¹⁵.

¹⁴ Islamic Parliament of Iran, *Constitution*, <https://en.parliran.ir/eng/en/Constitution> (dostęp: 20.09.2021).

¹⁵ B. Shaffer, op. cit.

Obecnie, ze względu na szeroki dostęp do telewizji satelitarnej oraz Internetu, nowe pokolenia Azerów wykazują duże zainteresowanie tureckimi mediami czy kinematografią, czerpiąc z nich wiedzę o sytuacji polityczno-społecznej z perspektywy Turcji, doskonaląc przy tym znajomość anatolijskiego dialektu języka tureckiego.

Azerowie mieszkający w granicach Islamskiej Republiki Iranu od wielu dekad domagają się przynajmniej częściowego wprowadzenia języka azerskiego do przestrzeni publicznej, a przede wszystkim możliwości jego swobodnego nauczania w szkołach. Z takimi postulatami startował pod koniec lat 90. do irańskiego parlamentu Mahmudali Czehregani – założyciel Narodowego Ruchu Przebudzenia Południowego Azerbejdżanu (ang. *Southern Azerbaijan National Awakening Movement*; az. *Güney Azərbaycan Milli Oyanış Hərəkatı*). Ponadto domagał się on większych swobód dla mniejszości azerskiej, nadania autonomii, ustanowienia świeckości państwa irańskiego oraz demokratyzacji i zwrotu ku Zachodowi. Wydaje się, że ostatni z postulatów, służący celom politycznym, stanowił swoistą zachętę do wsparcia ruchu, chociażby przez USA. Organizacja Czehreganiego głosiła ideę irredentyzmu, związaną z koncepcją Wielkiego Azerbejdżanu, panturkizmu oraz sekularyzmu. Nie dziwi zatem fakt, że został on pozbawiony możliwości wejścia do parlamentu, a następnie aresztowany. Gdy po kilku miesiącach zwolniono go z więzienia ze względu na zły stan zdrowia, znalazł azyl w Stanach Zjednoczonych¹⁶. Jednak ani Turcja, ani Azerbejdżan nie wsparły otwarcie działań Czehreganiego ze względu na potrzebę utrzymywania w miarę stabilnych relacji sąsiedzkich z Teheranem.

Pewną generalną prawidłowość w irańskiej polityce wobec mniejszości etnicznych i religijnych można dostrzec za pomocą obserwacji działań podejmowanych przez osoby sprawujące urząd prezydenta Iranu. W okresach, gdy funkcję tę piastowali politycy wywodzący się ze środowisk reformatorskich, składano obietnice liberalizacji i rozszerzenia praw mniejszości. Odwrotna tendencja obserwowana była podczas rządów konserwatysty Mahmuda Ahmadineżada (2005-2013). Pojednawcze gesty czynione były chociażby za kadencji poprzedniego prezydenta, Hassana Rouhaniego (2013-2021)¹⁷. **Nowo wybrany szef rządu Ebrahim Raisi stoi przed trudnym zadaniem złagodzenia negatywnych nastrojów panujących wśród azerskiej mniejszości, a także koniecznością przekonania**

---

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ S. Bradost, *It's time for Tehran to start listening to ethnic minority groups*, Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/6/17/its-time-for-tehran-to-start-listening-to-ethnic-minority-groups> (dostęp: 20.09.2021).

międzynarodowej opinii publicznej o respektowaniu wszelkich ich praw. To ważne, gdyż Iran prowadzi obecnie w Wiedniu negocjacje w celu przywrócenia porozumienia nuklearnego (ang. *Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*).

Wzajemna podejrzliwość na linii Teheran - Baku

Pomimo kulturalnych i religijnych więzi łączących Persów i Azerów oraz wielu wieków koegzystencji, w relacjach pomiędzy Iranem a Azerbejdżanem istnieje sporo punktów spornych. Oprócz wciąż żywej i budzącej emocje kwestii irańskich Azerów, jednym z głównych powodów tego stanu rzeczy jest ich odrębność ustrojowa i polityczna. Islamska Republika Iranu jest państwem wyznaniowym, starającym się utrzymywać jedność, narzucając perski jako jedyny język urzędowy. Z kolei Azerbejdżan, była republika radziecka, posiada w konstytucji zapisy o sekularyzmie i określa się jako państwo świeckie¹⁸.

W oczach Azerów Iran wydawał się naturalnym sojusznikiem w walce o niepodległość. W latach 90. Teheran potępił sowiecką interwencję na obszarze Azerbejdżańskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Jednak zaostrzające się relacje, ze względu na oskarżenia pod adresem Iranu o nieprzestrzeganie praw mniejszości, doprowadziły do odwrócenia się Teheranu od Baku i wsparcia Armenii w trakcie I wojny o Górski Karabach w latach 1992-1994.

Iran, korzystając z pomocy mniej lub bardziej radykalnych grup islamskich, m.in. zdelegalizowanej w 1995 r. Islamskiej Partii Azerbejdżanu, podejmował wysiłki, mające na celu wzmocnienie swoich wpływów w Azerbejdżanie tuż po rozpadzie Związku Radzieckiego¹⁹. Z kolei niebezpośrednim, ale istotnym instrumentem nacisku w drugą stronę, wykorzystywanym przez Baku, stawała się wielomilionowa grupa irańskich Azerów.

Wiosną 2020 r. w azerskich mediach społecznościowych zawrzało po opublikowaniu informacji o rozpoczęciu budowy dwóch elektrowni wodnych na rzece Araks. Część instalacji znajdować się miało po azerskiej stronie, w okupowanym *de facto* przez Ormian rejonie Dżebrail. Azerowie, w tym ci mieszkający w północnym Iranie, oskarżyli Teheran o cichą

---

¹⁸ International Institute for Religious Freedom, *Azerbaijan: Non-Muslim religious minorities in Azerbaijan, a secular state*, <https://www.iirf.eu/news/archiv/azerbaijan-non-muslim-religious-minorities-in-azerbaijan-a-secular-state/> (dostęp: 20.09.2021).

¹⁹ S. Abbasow, *Azerbaijan: Arrest of Islamic Party Leader Puts Religion in the Political Spotlight*, Eurasianet, <https://eurasianet.org/azerbaijan-arrest-of-islamic-party-leader-puts-religion-in-the-political-spotlight> (dostęp: 20.09.2021).

współpracę z Erywaniem i Ormianami w Górskim Karabachu, czego dowodem miało być m.in. dostarczanie sprzętu wojskowego oraz ułatwianie transportu takich dostaw z Rosji. W związku z tym Ministerstwo Spraw Zagranicznych Azerbejdżanu zmuszone było zaprzeczyć oskarżeniom, że projekty te uderzają w interesy Azerbejdżanu oraz potwierdzić, że podjęte działania uzgodnione były z Baku, a stosowną umowę zawarto już w 2016 r.²⁰.

Konsekwencje wojny w Górskim Karabachu

Wydarzeniem, które wywołało szczególne ożywienie we wzajemnych relacjach, był wybuch II wojny w Górskim Karabachu (27 września – 10 listopada 2020 r.). Iran poparł wówczas roszczenia Azerbejdżanu do spornych terenów w rejonie Górskiego Karabachu, dążąc jednocześnie do pozostania bezstronnym obserwatorem. Irańskie MSZ nawoływało do zakończenia konfliktu i rozpoczęcia negocjacji, oraz wyraziło gotowość do mediacji w tym procesie²¹. Wraz z eskalacją azersko-ormiańskich działań zbrojnych, które miały miejsce również wzdłuż granicy z Iranem, Teheran podjął bardziej zdecydowane kroki. Reakcją na spadające na terytorium Iranu azerskie pociski było wezwanie Baku do uważnego kontrolowania obszaru walk. Rozpoczęto także ćwiczenia obrony powietrznej oraz manewry wojskowe, mające na celu uszczelnienie granicy i kontrolę terenów zamieszkanymi głównie przez mniejszość azerską²².

Wojna zradyzalizowała społeczność irańskich Azerów, którzy wielokrotnie wyrażali niechęć do rządów ajatollahów. W miastach, w tym przede wszystkim w Teheranie, organizowane były manifestacje poparcia dla poczynań rządu w Baku i azerbejdżańskiej armii. Wielu uczestników tych wystąpień zostało aresztowanych²³. Niemniej jednak, to właśnie między innymi te wydarzenia wymusiły na Iranie zajęcie jasnego stanowiska, co do wsparcia dążeń Baku do odzyskania kontroli nad regionami utraconymi podczas I wojny karabachskiej.

---

²⁰ JAMnews, *Iran building power stations in Karabakh – outrage on Azerbaijani social media, Baku says project carried out with its consent*, <https://jam-news.net/azerbaijan-outrages-iran-builds-in-karabakh/> (dostęp: 20.09.2021).

²¹ Defence24, *Iran obawia się eskalacji konfliktu w Górskim Karabachu i chce mediować*, <https://www.defence24.pl/iran-obawia-sie-eskalacji-konfliktu-w-gorskim-karabachu-i-chce-mediowac> (dostęp: 20.09.2021).

²² Ł. Golowanow, *Górski Karabachu: 28. dzień wojny, Iran zabezpiecza granicę z Azerbejdżanem*, *Konflikty*, <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/gorski-karabach-28-dzien/> (dostęp: 20.09.2021).

²³ Radio Free Europe/Radio Liberty, *Protests Erupt In Iran Backing Azerbaijan In Nagorno-Karabakh Conflict*, <https://www.rferl.org/a/protests-erupt-in-iran-backing-azerbaijan-in-nagorno-karabakh-conflict/30870217.html> (dostęp: 20.09.2021).

W tym miejscu należy wspomnieć o jeszcze jednym aspekcie relacji Baku – Teheran. Azerbejdżańskie wojsko w trakcie ofensywy korzystało z dronów bezzałogowych i innego uzbrojenia produkcji tureckiej, ale, co równie ważne, także izraelskiej²⁴. Podczas świętowania zwycięstwa na ulicach miast Azerbejdżanu można było zauważyć, obok azerbejdżańskich i tureckich, flagi Izraela²⁵. Rozwijająca się współpraca i zacieśnianie kontaktów Baku z Tel-Awivem wywołują w Teheranie niepokój. **Dostrzeganym przez Iran zagrożeniem, wyrażanym chociażby w irańskiej koncepcji bezpieczeństwa narodowego, jest potencjalne użycie azerbejdżańskiego terytorium do wrogich działań, np. przez Stany Zjednoczone i Izrael**²⁶.

Świadomość własnej odrębności, szczególnie wśród młodego pokolenia irańskich Azerów, objawia się również poprzez neutralne nastawienie do kwestii wyznania. Zlaicyzowani Azerowie – w tym ci mieszkający w Iranie, często podróżujący do Azerbejdżanu czy Turcji – nie są zadowoleni z funkcjonowania państwa pod rządami teokratów. Ma to także wpływ, m.in. na ich pozytywne nastawienie do Izraela.

Symboliczny wymiar miał mocny zgrzyt dyplomatyczny, do którego doszło 10 grudnia 2020 r. w czasie parady zwycięstwa w Baku. Obecny tam Prezydent Turcji wyrecytował wiersz XX-wiecznego poety azerskiego, Bakhtiyara Vahabzadeha, opowiadający o rozdzieleniu azerskich ziem. Z ust Recepta Erdoğan wybrzmiały słowa: „Oddzielili rzekę Araks i wypełnili ją kamieniami i prętami. Nie oddzielę się od ciebie. Rozdzielili nas siłą”²⁷. Wywołało to ostrą krytykę władz irańskich, które uznały, że wystąpienie budziło nastroje separatystyczne, zagrażające integralności terytorialnej Iranu.

Ponadto we wrześniu 2021 r. w regionie odzyskanym po ubiegłorocznej wojnie o Górski Karabach Azerowie ustawili punkty kontrolne na drodze łączącej miasta Goris i Kapan, której pewne odcinki znajdują się po stronie azerskiej i rozpoczęli pobieranie opłat tranzytowych od ciężarówek zmierzających w kierunku Armenii. Uderzyło to przede wszystkim w Irańczyków.

---

²⁴ J. Sabak, *Górski Karabach: Bezzałogowce wygrywają wojnę? [ANALIZA]*, Defence24, <https://www.defence24.pl/gorski-karabach-bezzaalogowce-wygrywaja-wojne-analiza>, (dostęp: 20.09.2021).

²⁵ S. Frantzman, *Azerbaijan's victory in war brings out Israeli flags. Will relations grow?*, Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/middle-east/azerbaijans-victory-in-war-brings-out-israeli-flags-will-relations-grow-648760>, (dostęp: 20.09.2021).

²⁶ A. Garibow, *Iran and Azerbaijan Proceed With Rapprochement as Diplomatic Exchanges Multiply*, The Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/iran-and-azerbaijan-proceed-with-rapprochement-as-diplomatic-exchanges-multiply/> (dostęp: 20.09.2021).

²⁷ Al Jazeera, *Iran protests to Turkey over 'meddling' poem recited by Erdogan*, <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/11/iran-protests-to-turkey-over-meddling-poem-recited-by-erdogan> (dostęp: 20.09.2021).

Doszło nawet do aresztowania dwóch z nich²⁸. W odpowiedzi na te incydenty, jak również wspólne ćwiczenia azersko-tureckie w regionie Nachiczewan oraz na Morzu Kaspijskim, Teheran postanowił zmanifestować siłę przeprowadzając własne manewry na granicy z Azerbejdżanem²⁹. Wydarzeniom z września i października 2021 r. towarzyszyły wzajemne oskarżenia i agresywna retoryka. Silne napięcia pomiędzy Baku i Teheranem najlepiej pokazują złożoność ich relacji.

Garść pozytywów

Iran i Azerbejdżan nie byli dotąd bliskimi partnerami handlowymi. W 2019 r. towary z Iranu stanowiły jedynie 3% azerskiego importu. Przełożyło się to na niecałe 2% wartości eksportu irańskiego³⁰. Wymiana handlowa w drugą stronę była jeszcze mniejsza. Jednak w 2020 r., pomimo wojny w Górskim Karabachu oraz problemów epidemicznych, eksport irański do Azerbejdżanu wzrósł – według informacji Administracji Celnej Islamskiej Republiki Iranu (IRICA) – o 18%³¹. Może to prognozować rozwój współpracy gospodarczej, na który złożą się również projekty w zakresie infrastruktury transportowej.

Odzyskanie kontroli nad całym obszarem granicznym z Iranem jest wielkim sukcesem Baku. Daje możliwość rozwoju ekonomicznego regionu poprzez realizację projektów infrastrukturalnych i energetycznych. Inicjatywą korzystną dla obu państw jest z pewnością Międzynarodowy Korytarz Transportowy Północ-Południe (ang. *International North-South Transport Corridor*). Elementem tego projektu jest połączenie kolei irańskiej z linią południowokaukaską. Ponadto od 2021 r. nastąpiło przyspieszenie w procesie aktywacji linii kolejowej Tebriz-Nachiczewan³².

---

²⁸ H. Isajew, A. Mejlumjan, *Azerbaijan starts charging Iranian trucks supplying Armenia*, Eurasianet, <https://eurasianet.org/azerbaijan-starts-charging-iranian-trucks-supplying-armenia> (dostęp: 20.09.2021).

²⁹ G. Esfandiari, *Explainer: What's Behind Fresh Tensions On The Iran-Azerbaijan Border?*, Radio Free Europe/Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/iran-azerbaijan-military-drills-border/31488035.html> (dostęp: 02.10.2021).

³⁰ The Observatory of Economic Complexity, *Azerbaijan; Iran*, <https://oec.world/en> (dostęp: 20.09.2021).

³¹ Tehran Times, *Iran's annual export to Azerbaijan rises 18%*, <https://www.tehrantimes.com/news/463360/Iran-s-annual-export-to-Azerbaijan-rises-18> (dostęp: 20.09.2021).

³² I. Karimli, *Iran Expands Railroad Ties with Azerbaijan*, Caspian News, <https://caspiannews.com/news-detail/iran-expands-railroad-ties-with-azerbaijan-2021-1-19-0/> (dostęp: 20.09.2021).

Irańska jedność?

Czynnikami scalającymi irańskie społeczeństwo bez względu na pochodzenie etniczne są z jednej strony przede wszystkim więzi kulturowe, wspólne doświadczenia i historia. Nawet podsycanie przez Saddama Husajna w okresie wojny iracko-irańskiej z lat 1980-1988 nastrojów separatystycznych w naftowym regionie Chuzestan nie przyniosło szczególnych rezultatów. Z drugiej strony czynnikiem przeciwdziałającym dezintegracji społeczeństwa Iranu jest sposób sprawowania władzy w Teheranie.

Po pierwsze, w momencie pojawiania się masowych protestów społecznych służby bezpieczeństwa z reguły reagują bardzo zdecydowanie i często brutalnie z obawy przed ich rozprzestrzenieniem się w inne miejsca kraju. Jest to jednocześnie demonstracja siły władzy centralnej. Z drugiej strony **postulaty formułowane podczas tych wielokrotnie pojawiających się w ostatniej dekadzie wystąpień dotyczą w zdecydowanej większości spraw społecznych, ekonomicznych i dążeń prodemokratycznych.** Tendencje separatystyczne w zróżnicowanych etnicznie zewnętrznych prowincjach wydają się być marginalne. Wpływ na taki stan rzeczy mają między innymi wzajemne animozje między poszczególnymi mniejszościami etnicznymi w tych rejonach, a także niechęć wobec nich ze strony grup opozycyjnych wobec rządzących w Iranie ajatollahów.

O AUTORZE

Piotr Puzio. Absolwent studiów licencjackich na kierunku Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, obecnie student V roku Studiów eurazjatyckich na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół stosunków międzynarodowych w regionie Kaukazu, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności i oddziaływania mocarstw regionalnych, polityki wewnętrznej Gruzji oraz jej relacji ze strukturami euroatlantyckimi. Zajmuje się także współpracą gospodarczą, bezpieczeństwem energetycznym, a także konfliktami na obszarze poradzieckim.

JEŻELI DOCENIASZ NASZĄ PRACĘ, DOŁĄCZ DO GRONA NASZYCH DARCZYŃCÓW!

Z otrzymanych funduszy sfinansujemy powstanie kolejnych publikacji.

Możliwość wsparcia to bezpośrednia wpłata na konto Instytutu Nowej Europy: 95 2530 0008
2090 1053 7214 0001 tytułem: „darowizna na cele statutowe”.